

بررسی عوامل اجتماعی - اقتصادی مؤثر بر میزان مشارکت روستاییان در طرح‌های عمرانی: مطالعه موردی بخش مرکزی شهرستان کاشان

محمد علی قاسمی*

چکیده

در این مقاله، تأثیر عوامل اجتماعی - اقتصادی بر میزان مشارکت روستاییان در طرح‌های عمرانی بخش مرکزی شهرستان کاشان، از طریق مطالعه میدانی (تهیه پرسشنامه از ۱۴۲ سرپرست خانوار روستایی) با روش نمونه‌گیری طبقه‌بندی شده، بررسی شده است. تجزیه و تحلیل آن با آمارهای توصیفی و استنباطی، ضریب همبستگی، رگرسیون چندمتغیره و تحلیل مسیر انجام شده است. از میان ۱۴ متغیر مستقل دارای همبستگی، ۴ متغیر انسجام اجتماعی، ثروت، عضویت در نهادهای عمومی روستا، مالکیت باغ‌ها و زمین کشاورزی، بیش از ۶۰ درصد عوامل مؤثر در میزان مشارکت عمرانی را تبیین کرده‌اند. نتایج تحلیل مسیر، بیانگر آثار مستقیم و غیرمستقیم متغیرهای رضامندی، انسجام اجتماعی، انگیزه پیشرفت، عضویت در نهادهای عمومی روستا، مسافرت، استفاده از رسانه‌های ارتباط جمعی، مالکیت باغ‌ها و زمین کشاورزی، درآمد، ثروت، پایگاه اجتماعی - اقتصادی و میزان وابستگی سرپرستان خانوار روستایی به دولت، بر میزان مشارکت سرپرستان خانوار روستایی در طرح‌های عمرانی است که انسجام اجتماعی با $\beta = 0/70$ و میزان وابستگی سرپرستان خانوار روستایی به دولت با $\beta = 0/12$ به ترتیب حداکثر و حداقل ضریب مسیر را به خود اختصاص داده‌اند.

کلید واژه‌ها: مشارکت روستایی / روستاییان / طرح‌های عمرانی / مطالعه موردی / کاشان (شهرستان).

---

* کارشناس ارشد توسعه روستایی (این مقاله از پایان‌نامه کارشناسی ارشد مؤلف با همین عنوان تهیه شده است)

مقدمه

عمران روستایی با رویکرد مشارکتی، نقش زیربنایی و بنیادی در توسعه همه‌جانبه در جوامع روستایی داشته است. این نقش، با فراهم کردن تسهیلات عمومی مانند تأمین آب آشامیدنی، حمام و مدرسه برای بهبود وضعیت زندگی روستاییان و با مشارکت آنان می‌تواند قابل تحقق باشد. اما نتایج سال‌ها تجربه نظام تمرکزگرا، بدون توجه به مشارکت مردمی در ایران، بیانگر هدر رفتن سرمایه‌های ملی اعم از مادی و معنوی، همچنین هدر رفتن امکانات دولتی و درنهایت نارضایتی روستاییان از دولت و فعالیت‌های عمرانی، ناقص ماندن برخی طرح‌های عمرانی، عدم موفقیت و مداومت در اجرای برخی از این طرح‌ها و عدم احساس مسئولیت افراد مرتبط با این حوزه بود. پژوهش حاضر در صدد است تا عوامل اجتماعی-اقتصادی تأثیرگذار بر مشارکت مردم در فرآیند آگاهی^(۱)، برنامه‌ریزی^(۲) و تصمیم‌گیری^(۳)، اجرا^(۴)، رضایت و ارزشیابی^(۵) را مورد کنکاش قرار دهد.^(۶) یافته‌ها و نتایج حاصل از این پژوهش، می‌تواند در جهت ارتقای سطح مشارکت مردم، توزیع مناسب بودجه عمرانی، برنامه‌ریزی‌ها، شیوه‌های جلب مشارکت مردم به ویژه در امور عمرانی و شناسایی شیوه‌های تواناسازی مردم در جهت مشارکت عمرانی، مفید باشد. توجه به نتایج این پژوهش، برای سیاست‌گذاران و مسئولان سازمان‌ها و کارگزاران امور روستایی در بخش مرکزی شهرستان کاشان، قطعاً می‌تواند گامی در جهت موفقیت باشد.

اهداف پژوهش

هدف عمومی این پژوهش، شناخت عوامل اجتماعی - اقتصادی مؤثر بر میزان مشارکت روستاییان در طرح‌های عمرانی بخش مرکزی شهرستان کاشان است و اهداف اختصاصی آن عبارت‌اند از:

شناخت میزان مشارکت مردم در فرآیند آگاهی، برنامه‌ریزی و تصمیم‌گیری، اجرا، رضایت و ارزشیابی از طرح‌های عمرانی.

شناخت عوامل اجتماعی و اقتصادی مؤثر بر میزان مشارکت روستاییان در طرح‌های عمرانی.
 شناخت عوامل مستقیم و غیرمستقیم تأثیرگذار بر میزان مشارکت روستاییان در طرح‌های عمرانی.

پیشینه نظری پژوهش‌های مشارکت در توسعه و عمران روستایی در کشورهای مختلف

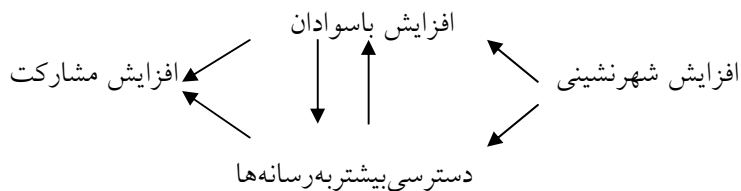
پژوهشگران در مورد مشارکت و عوامل مرتبط و مؤثر بر آن، فرضیه‌ها و پژوهش‌هایی انجام داده‌اند که مهم‌ترین آنها به شرح ذیل است.
 «ماکس وبر»^(۷)، مشارکت را در قالب کنش اجتماعی بیان می‌کند و به چهار نوع رفتار اجتماعی، یعنی رفتار عقلانی معطوف به هدف، رفتار عقلانی معطوف به ارزش، رفتار سنتی و رفتار عاطفی استناد می‌کند.^(۸)
 «جورج هومنز»^(۹)، مشارکت را در قالب نظریه مبادله، مورد تجزیه و تحلیل قرار داده و سه قضیه موفقیت، انگیزه و ارزش (پاداش و تنبیه) را برای تبیین مشارکت، مورد توجه قرار داده است.^(۱۰)
 «اورت راجرز»^(۱۱)، که از نظریه پردازان مکتب نوسازی محسوب می‌شود، نظریات مهمی در ارتباط با کنش اجتماعی (نحوه به وجود آمدن مشارکت) دارد. وی آگاهی اجتماعی از فعالیت‌های توسعه و اجتماعی شدن افراد را مهم‌ترین عنصر در پذیرش و مشارکت آنان در فعالیت‌ها به شمار می‌آورد.^(۱۲)
 «امیل دورکیم»^(۱۳)، در نظریه همبستگی معتقد است کنش اجتماعی (مشارکت)، چگونگی عمل، تفکر و احساس، خارج از فرد است و دارای قدرت اجبار و الزامی است که به کمک آن، خود را به فرد تحمیل می‌کند.^(۱۴)
 «رابرت دال»^(۱۵) در کتاب تجزیه و تحلیل جدید سیاست بدین نتیجه می‌رسد که افراد در صورت داشتن تصور پاداش، مرجح بودن مشارکت برای آنان و اطمینان از تأثیر آن در تصمیمات و رضایت بخش بودن نتایج کارها و همچنین با وجود آگاهی

از موانع و سدها، نداشتن هراس، برخوردار بودن از انگیزه و وجود مشوقها، بر اساس موقعیت افراد و تجارب مثبت، در امور مشارکت می‌کنند.^(۱۶)

«مارتین لیپست»^(۱۷) در پژوهش‌های خود در کشورهای مختلف، به ویژگی‌های اجتماعی افرادی که مشارکت بیشتری دارند پرداخته است. این ویژگی‌ها عبارت‌اند از: منزلت اجتماعی بالا، متأهل بودن، فعالیت سیاسی، درآمد بالا، تحصیلات بالا، شغل بهتر، نژاد سفید، مردان، افراد میان‌سال، اعضای شورا و سازمان‌های عمومی^(۱۸).

«دانیل لرنر»^(۱۹)، در مطالعات خود در شش کشور خاورمیانه (مصر، لبنان، سوریه، اردن، ترکیه و ایران) به ارتباط مشارکت با متغیرهای اجتماعی، یعنی محل سکونت شهر یا روستا، میزان تحصیلات، پایگاه اجتماعی-اقتصادی، سن، مذهب، استفاده از رسانه‌ها پی برده و بدین نتیجه رسیده است که جامعه مشارکتی، پس از مراحل متواتر و منظم شهرنشینی، گسترش سواد، دسترسی به رسانه‌های جمعی و با مشارکت سیاسی-اجتماعی، نمود عینی پیدا می‌کند (نمودار ۱).

نمودار ۱- مدل لرنر در مورد عوامل مؤثر بر مشارکت

منبع: محسنیان راد، ۱۳۷۴

«مایرون وینر»^(۲۰)، در بررسی عوامل و شرایط مؤثر بر تشکیل و رشد جنبش‌های مشارکت مردم به عوامل مهم رشد نیروی کار، نامتعادل بودن نوسازی در جامعه و توسعه ارتباطات جمعی اشاره می‌کند (جدول ۱).

جدول ۱- عوامل مؤثر در مشارکت بر اساس پژوهش‌های وینر در جوامع مختلف

نوع مشارکت	نوع تأثیر	عوامل مؤثر در مشارکت	جوامع
کم	منفی	۱ - تفوق حکومت بر مجاری و انجمن‌های محلی - منطقه‌ای	در حال توسعه
کم	منفی	۲ - منفعت طلبی حاکمان	
کم	منفی	۳ - ضعف رسانه‌های جمعی	
بالا	مثبت	۱ - رشد نیروی کار در شهرها	توسعه یافته
بالا	مثبت	۲ - نوسازی متوازن (چندگانگی فرهنگی)	
بالا	مثبت	۳ - گسترش رسانه‌های جمعی	

منبع: محسنی تبریزی ۱۳۷۷

پژوهش‌های انجام شده در مورد مشارکت در توسعه و عمران روستایی در ایران

در جدول ۲ به طور خلاصه پژوهش‌های انجام شده در زمینه مشارکت، توسعه و عمران روستایی، معرفی شده است.

جدول ۲ - معرفی پژوهش‌های حوزه مشارکت، توسعه و عمران روستایی

پژوهشگر	سال اجرا	عنوان پژوهش	جامعه آماری	متغیرهای دارای ارتباط با مشارکت	متغیرهای استخراج شده
محمودیان	۱۳۷۱	بررسی میزان وعمل مشارکت روستاییان در طرح‌های عمرانی	دهستان پشتکوه سمنان	آگاهی، انگیزه، اعتماد متقابل، جو دموکراتیک، وضعیت اقتصادی، وابستگی به دولت	سن، تحصیلات، انسجام اجتماعی، وابستگی به دولت، انگیزه پیشرفت، مسافرت، استفاده از رسانه‌های ارتباطی، میزان مالکیت باغ‌ها و زمین کشاورزی، پایگاه اجتماعی - اقتصادی
عفتی	۱۳۷۱	بررسی عوامل مؤثر نقش آفرینی روستاییان در طرح‌های توسعه روستایی	بخش مرکزی شهرستان قوچان	انگیزش، آگاهی اجتماعی، پایگاه اجتماعی-اقتصادی ^(۳۱) ، انسجام اجتماعی، اعتماد به مجریان - طرح، موقعیت اجتماعی - اقتصادی روستا، اختلافات محلی، وابستگی به دولت	انسجام اجتماعی، وابستگی به دولت، انگیزه پیشرفت، مسافرت، استفاده از رسانه‌های ارتباطی، شغل، ثروت، درآمد، میزان مالکیت باغ‌ها و زمین کشاورزی، پایگاه اجتماعی - اقتصادی
کوثری	۱۳۷۴	بررسی تأثیر انسجام جمعی بر میزان مشارکت روستاییان در طرح‌های عمرانی	روستاها استان خراسان	رضامندی از وضعیت زندگی، نوع شغل، اعتماد اجتماعی، ترکیب جمعیتی و قومی	سن، تحصیلات، شغل، استفاده از رسانه‌های ارتباطی، جمعی، رضامندی، انسجام اجتماعی، انگیزه پیشرفت، وابستگی به دولت، مسافرت، ثروت، درآمد، پایگاه اجتماعی - اقتصادی، مالکیت زمین کشاورزی
علوی تبار	۱۳۷۸	تعیین الگوهای مشارکت شهروندان در جامعه مردم سالار	کل کشور	سن، تحصیلات، اعتماد به نفس، وضعیت شغلی، روابط سنتی و اخلاقی، هزینه‌های مفایده‌مند بودن طرح، زبان (فارسی)، شهرنشینی، احساس بی‌قدرتی	سن، تحصیلات، شغل، انسجام اجتماعی، وابستگی به دولت، انگیزه پیشرفت، مسافرت، استفاده از رسانه‌های ارتباطی، جمعی، ثروت، درآمد، پایگاه اجتماعی - اقتصادی
پوربهی	۱۳۶۶	مشارکت مردمی و شیوه تحقق آن در امور کشور	استان بوشهر	انگیزه، آگاهی از عملکرد صحیح اجرایی سازمان‌های دولتی، کاهش جو بوروکراسی	تحصیلات، وابستگی به دولت، انگیزه پیشرفت، مسافرت، استفاده از رسانه‌های ارتباطی جمعی
محسنی تبریزی	۱۳۷۷	بررسی راه‌های جلب مشارکت مردمی در توسعه پایدار کشاورزی	سرپرستان خانوارهای روستایی گرمسار	سن، تحصیلات، عضویت در انجمن، نهادها و شورای محلی، آگاهی از فلسفه و اهداف سازمان‌های مشارکتی روستایی، رضامندی شغلی، تصور بی‌اثربودن در تغییرات اجتماعی	سن، تحصیلات، شغل، رضامندی، انسجام اجتماعی، وابستگی به دولت، انگیزه پیشرفت، مسافرت، استفاده از رسانه‌های ارتباطی جمعی، ثروت، درآمد، پایگاه اجتماعی - اقتصادی
شکوری	۱۳۷۸	پژوهشی در توسعه و مشارکت	روستاها آذربایجان شرقی	ثروت، درآمد، آگاهی، وضعیت رفاهی، تحرک اجتماعی	انگیزه پیشرفت، رسانه‌های عمومی، ثروت، درآمد، تحصیلات، سن، پایگاه اجتماعی - اقتصادی

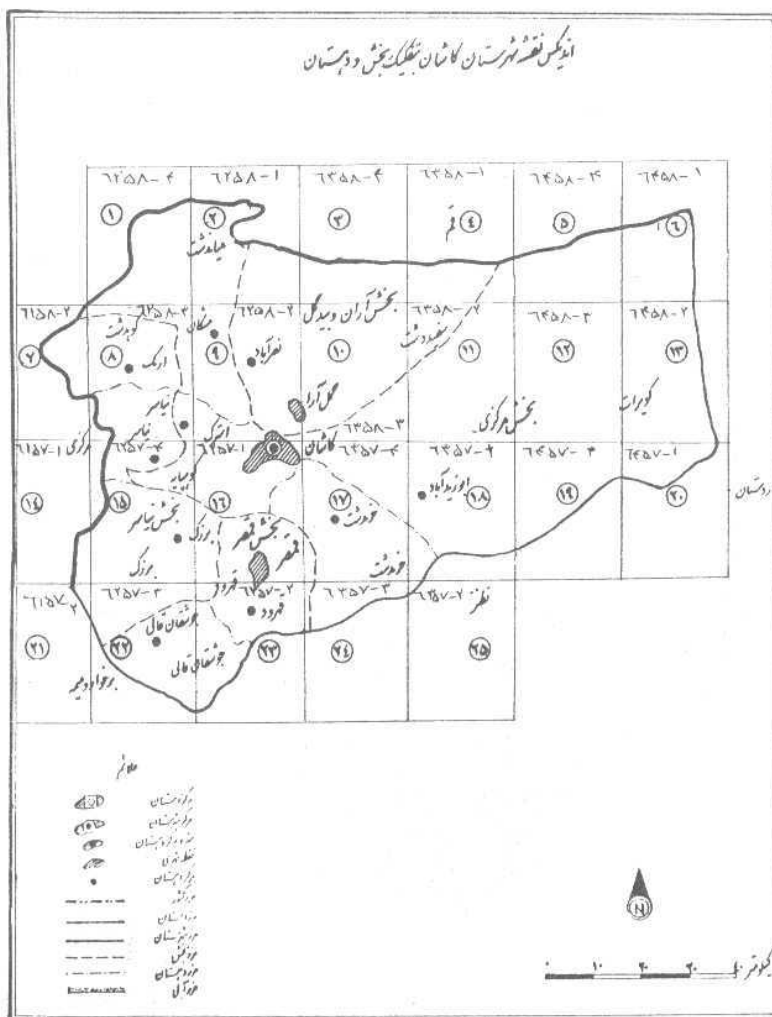
منبع: قاسمی، ۱۳۸۰

مشخصات عمومی شهرستان کاشان (با تأکید بر بخش مرکزی)

شهرستان کاشان یکی از شهرهای استان اصفهان است و در شمال این استان واقع شده است. این شهرستان بر اساس سرشماری سال ۱۳۷۵ دارای ۳ شهر کاشان، قمصر و گل‌آرا و ۴ بخش، ۱۰ دهستان، ۲۱۶ روستای دارای سکنه، ۷۶۱ روستای خالی از سکنه و ۳۳۵۷۸۵ نفر جمعیت است که از این تعداد ۲۶۲۳۹ نفر در مناطق شهری و ۷۳۳۹۵ نفر در روستاها ساکن بوده‌اند^(۲۲). اما بعد از آن تا پایان سال ۱۳۷۸ به خاطر تحولاتی که در تقسیم‌بندی مناطق شهری و روستایی به وقوع پیوست، بخش آران و بیدگل تبدیل به شهرستان آران و بیدگل شد و دهستان کویرات نیز به طور کامل از محدوده بخش مرکزی کاشان خارج گردید. همچنین تعدادی از روستاها مانند خُزاق و طاهرآباد جزء نواحی شهری شدند. بنابراین بر اساس آخرین تقسیم‌بندی در سال ۱۳۷۸، بخش مرکزی شهرستان کاشان دارای ۳ دهستان میان‌دشت، خرم‌دشت و کوهپایه، با ۲۸ روستای دارای سکنه دائمی است. مطابق آمار شبکه بهداشت و درمان کاشان، کل جمعیت بخش مرکزی در سال ۱۳۷۸، ۱۵۸۱۷ نفر و کل خانوارهای این بخش ۳۸۰۴ خانوار بوده است. این پژوهش در ۱۲ روستا (از ۲۸ روستای یاد شده) با جامعه‌ای به حجم ۳۳۵۰ خانوار (از حجم ۳۸۰۴ خانوار یاد شده) که طرح‌های عمرانی طی برنامه دوم توسعه در آن صورت گرفته، انجام شده است.

روش پژوهش^(۲۳)

پژوهش حاضر از لحاظ هدف، کاربردی^(۲۴)، و به لحاظ درجه کنترل و نظارت از نوع میدانی^(۲۵)، است. روش پژوهش نیز، همبستگی^(۲۶) محسوب می‌شود. این پژوهش مشتمل بر ۱۷ فرضیه، ۱۷ متغیر مستقل و یک متغیر وابسته (مشارکت در طرح‌های عمرانی روستایی) است. جامعه آماری این پژوهش سرپرستان خانوار روستایی ساکن در بخش مرکزی کاشان بوده است که طرح‌های عمرانی در روستاهای آنان طی سال‌های ۱۳۷۴-۷۸ اجرا شده و این طرح‌ها در حال حاضر، قابل

بهره‌برداری و استفاده می‌باشد. تعداد روستاهای یاد شده ۱۲ روستا، حجم جامعه ۳۳۵۰ سرپرست خانوار و حجم نمونه ۱۴۲ نفر (بر اساس روش نمونه‌گیری طبقه‌بندی شده، متناسب با جامعه) بوده است. ابزار اندازه‌گیری پژوهش، پرسشنامه‌ای مشتمل بر چهار بخش: ویژگی‌های مشارکت عمرانی، ویژگی‌های اجتماعی، ویژگی‌های اقتصادی و ویژگی‌های فردی بوده است.

فرضیات پژوهش

فرضیه پژوهش، حدسی است اندیشمندان در باره ماهیت و چگونگی روابط بین اشیاء، پدیده‌ها و متغیرها که پژوهشگر را در تشخیص نزدیک‌ترین و محتمل‌ترین راه برای کشف مجهول کمک می‌نماید^(۲۷). براساس نظریات مشارکتی و پژوهش‌های اندیشمندان (که در بالا بدان اشاره شد) و پژوهش‌های مشارکت در ایران (جدول ۳) و تجربیات شخصی نگارنده، ۱۷ فرضیه بیان شده، که هر متغیر بیانگر یک فرضیه است.

جدول ۳- متغیرهای مستقل پژوهش

ردیف	نام متغیر
۱	سن
۲	تحصیلات
۳	بُعد خانوار
۴	رضامندی
۵	انسجام اجتماعی
۶	وابستگی به دولت
۷	انگیزه پیشرفت
۸	شرکت در انتخابات اخیر
۹	عضویت در نهادهای عمومی روستا
۱۰	میزان مسافرت
۱۱	استفاده از رسانه‌های ارتباط جمعی
۱۲	شغل اصلی
۱۳	مالکیت باغ‌ها و زمین کشاورزی
۱۴	درآمد فرش دستباف (قالیافی اعضای خانوار)
۱۵	درآمد کل
۱۶	ثروت
۱۷	پایگاه اجتماعی - اقتصادی

منبع: یافته‌های پژوهش

در جدول ۴ تعداد طرح‌های عمرانی اجرا شده و ویژگی‌های آنها در روستاهای مورد مطالعه نشان داده شده است.

جدول ۴ - ویژگی‌های طرح‌های عمرانی در روستاهای مورد مطالعه

نام روستا	ردیف	طرح‌های عمرانی اجراشده	سال اجرا	مجری
آب‌شیرین	۱	احداث مدرسه راهنمایی پسرانه منوچهری	۱۳۷۴	مردمی (فرد خیر)
	۲	احداث مدرسه راهنمایی دخترانه منصوره	۱۳۷۵	مردمی (فرد خیر)
	۳	تعمیر و آسفالت مجدد راه (راهسازی)	۱۳۷۶	بنیاد مسکن
	۴	بازسازی و تعمیر حمام عمومی	۱۳۷۷	مردمی (اهالی روستا)
	۵	احداث پایگاه بسیج	۱۳۷۸	سپاه پاسداران
سن سن	۱	بهبودی	۱۳۷۷	بنیاد مسکن
	۲	احداث کتابخانه عمومی	۱۳۷۸	ارشاد و جهادسازندگی
	۳	احداث حمام عمومی	۱۳۷۸	مردمی (اهالی روستا)
مشکان	۱	احداث دبیرستان پسرانه مرصاد	۱۳۷۴	آموزش و پرورش
	۲	احداث دبیرستان دخترانه همت	۱۳۷۵	آموزش و پرورش
	۳	بهبودی	۱۳۷۶	بنیاد مسکن
محمود آباد	۱	احداث خانه بهداشت	۱۳۷۷	شبکه بهداشت و درمان
	۲	احداث راه آسفالت (بهبودی)	۱۳۷۴	بنیاد مسکن
	۳	احداث غسالخانه	۱۳۷۸	مردمی (اهالی روستا)
خرمدشت	۱	احداث مرکز مخابرات	۱۳۷۷	اداره مخابرات
	۲	احداث دبستان	۱۳۷۴	آموزش و پرورش
	۳	احداث غسالخانه	۱۳۷۸	جهاد سازندگی
شادیان	۱	احداث مرکز مخابرات	۱۳۷۴	اداره مخابرات
	۲	احداث حمام عمومی	۱۳۷۷	مردمی (اهالی روستا)
	۳	احداث ایستگاه تلویزیون	۱۳۷۷	صدا و سیما
	۴	تعمیر آسفالت و تعریض جاده	۱۳۷۴	بنیاد مسکن
	۵	احداث مسجد	۱۳۷۵	مردمی (اهالی روستا)
خناب	۱	آسفالت راه و احداث پل	۱۳۷۷	جهاد سازندگی
	۲	احداث حسینیه	۱۳۷۸	مردمی (اهالی روستا)

ادامه جدول ۴ - ویژگی‌های طرح‌های عمرانی در روستاهای مورد مطالعه

جزه	۱	آسفالت راه	۱۳۷۷	جهاد سازندگی
	۲	احداث حسینیه	۱۳۷۸	مردمی (اهالی روستا)
	۳	احداث دبستان	۱۳۷۷	شرکت دزین
استرک	۱	احداث مدرسه راهنمایی دخترانه سمانه	۱۳۷۵	شرکت حریر و مخمل
	۲	آسفالت راه	۱۳۷۵	جهاد سازندگی
	۳	بازسازی مسجد جامع	۱۳۷۷	مردمی (اهالی روستا)
مرق	۱	احداث حسینیه	۱۳۷۸	مردمی (اهالی روستا)
	۲	احداث حمام عمومی	۱۳۷۶	جهاد سازندگی
	۳	احداث مدرسه راهنمایی دخترانه بابا افضل	۱۳۷۷	آموزش و پرورش
	۴	بازسازی راه	۱۳۷۵	جهاد سازندگی
سادیان	۱	بازسازی راه	۱۳۷۵	جهاد سازندگی
	۲	آبرسانی	۱۳۷۶	شبکه آب روستایی
جوشقان استرک	۱	بازسازی و گسترش خانه بهداشت	۱۳۷۶	شبکه بهداشت و درمان
	۲	احداث مسجد	۱۳۷۷	مردمی (اهالی روستا)
	۳	احداث دبیرستان پسرانه عطاری	۱۳۷۵	مردمی (فرد خیر)
	۴	احداث دبیرستان دخترانه غزنوی	۱۳۷۷	مردمی (فرد خیر)

منبع: یافته‌های پژوهش

نتایج توصیفی و استنباطی

با توجه به تعداد زیاد متغیرهای مستقل، در اینجا صرفاً به بیان آمار توصیفی مهم‌ترین متغیرها اکتفا می‌کنیم.

انسجام اجتماعی

نتایج حاصل از پژوهش که در جدول ۵ درج شده است نشان می دهد که انسجام اجتماعی ۲/۱ درصد افراد به میزان خیلی کم، ۲۹/۶ درصد به میزان کم، ۳۳/۱ درصد به میزان متوسط، ۲۳/۵ درصد به میزان زیاد و ۱۲/۷ درصد به میزان خیلی زیاد بوده و انحراف انسجام اجتماعی پاسخگویان ۱/۰۵ بوده است.

جدول ۵- توزیع فراوانی پاسخگویان بر اساس میزان انسجام اجتماعی

میزان انسجام جمعی	فراوانی	درصد	درصد تجمعی
خیلی کم	۳	۱/۲	۲/۱
کم	۴۲	۲۹/۶	۳۱/۷
متوسط	۴۷	۳۳/۱	۶۴/۸
زیاد	۳۲	۲۳/۵	۸۷/۳
خیلی زیاد	۱۸	۱۲/۷	۱۰۰

منبع: یافته‌های پژوهش

عضویت در نهادهای عمومی روستا

یافته‌های پژوهش در جدول ۶، بیانگر این است که ۳۵ درصد پاسخگویان، عضو شورای اسلامی روستایی، ۸۷ درصد (بیشترین فراوانی) عضو شرکت تعاونی روستایی، ۷۵ درصد عضو نهادهای خیریه و عام‌المنفعه، ۳۷ درصد عضو نهادهای مذهبی و ۲۱ درصد (حداقل فراوانی) عضو انجمن‌ها و نهادهای انقلابی روستایی بوده‌اند.

جدول ۶- توزیع فراوانی افراد بر حسب میزان عضویت در نهادهای عمومی

روستا (درصد)

نام نهادها	شورای اسلامی روستا	شرکت تعاونی روستایی	نهادهای خیریه و عام المنفعه	نهادهای مذهبی روستا	نهادهای دولتی و انقلابی روستا
عضویت داشتن					
بلی	۳۵	۸۷	۷۵	۳۷	۲۱
خیر	۶۵	۱۳	۲۵	۶۳	۷۹
کل (درصد)	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰
انحراف معیار	۰/۴۸	۰/۳۴	۰/۴۴	۰/۴۹	۰/۴۱

منبع: یافته‌های پژوهش

مالکیت باغ‌ها و زمین کشاورزی

یافته‌های پژوهش در مورد میزان مالکیت باغ‌ها و زمین کشاورزی در جدول ۴ بیانگر این است که ۵۵/۶ درصد افراد (بیشترین فراوانی) هیچ نوع باغ و زمین کشاورزی نداشته‌اند، ۹/۲ درصد مالک بین ۰/۰۹-۰/۰۱ هکتار، ۹/۹ درصد مالک ۱-۱/۹ هکتار، ۱۲ درصد مالک ۲-۲/۹ هکتار، ۶/۳ درصد مالک ۳-۳/۹ هکتار و ۷ درصد پاسخگویان مالک بیش از ۳/۹ هکتار باغ و زمین کشاورزی بوده‌اند.

جدول ۷- توزیع فراوانی پاسخگویان بر اساس میزان مالکیت باغ‌ها و زمین کشاورزی

میزان مالکیت (هکتار)	فراوانی	درصد	درصد تجمعی
اصلاً	۷۹	۵۵/۶	۵۵/۶
۰/۰۱ - ۰/۹	۱۳	۹/۲	۶۴/۸
۱ - ۱/۹	۱۴	۹/۹	۷۴/۶
۲ - ۲/۹	۱۷	۱۲	۸۶/۶
۳ - ۳/۹	۹	۶/۳	۹۳
بیش از ۳/۹	۱۰	۷	۱۰۰

میانگین: ۹۴/۰، انحراف معیار: ۱/۴۱، بیشینه: ۹، کمینه: ۰

منبع: یافته‌های پژوهش

ثروت

میزان ثروت و دارایی پاسخگویان که براساس ارزش باغ‌ها، زمین کشاورزی، دام، منزل مسکونی، وسایط نقلیه، ماشین‌آلات کشاورزی و... محاسبه شده و در جدول ۸ نشان داده شده است بدین صورت است: ۱۲/۷ درصد پاسخگویان کمتر از ۲۰/۵ میلیون ریال، ۵۱/۴ درصد (بیشترین فراوانی) ۹۰ - ۲۰/۱ میلیون ریال، ۱۹/۷ درصد ۱۶۰ - ۹۰/۱ میلیون ریال، ۹/۲ درصد ۲۳۰ - ۱۶۰/۱ میلیون ریال و ۷ درصد آنان بیش از ۲۳۰ میلیون ریال. و به طور کلی ۶۴/۱ درصد پاسخگویان ثروتی کمتر از ۹۰/۱ میلیون ریال داشتند.

جدول ۸ - توزیع فراوانی پاسخگویان بر اساس میزان ثروت

میزان ثروت (میلیون ریال)	فراوانی	درصد	درصد تجمعی
کمتر از ۲۰/۵	۱۸	۱۲/۷	۱۲/۷
۲۰/۵ - ۹۰	۷۳	۵۱/۴	۶۴/۱
۹۰/۱ - ۱۶۰	۲۸	۱۹/۷	۸۳/۳
۱۶۰/۱ - ۲۳۰	۱۳	۹/۲	۹۳
بیش از ۲۳۰	۱۰	۷	۱۰۰

میانگین: ۸۹/۹۵   انحراف معیار: ۷۶/۱۳   بیشینه: ۳۰۵   کمینه: ۵

منبع: یافته‌های پژوهش

مشارکت در سطح آگاهی

نتایج پژوهش در مورد مشارکت در سطح آگاهی از طرح‌های عمرانی - که بیانگر تجارب دیداری افراد و وقوف آنان در مورد ویژگی‌های طرح‌های عمرانی اجرا شده است و در جدول ۹ مشاهده می‌شود - بدین صورت است که ۲/۸ درصد پاسخگویان (کمترین فراوانی)، مشارکت خیلی کم و ۳۶/۶ درصد (بیشترین فراوانی)، مشارکت زیاد داشته‌اند. انحراف معیار مشارکت در سطح آگاهی برابر با ۱ است.

جدول ۹ - میزان مشارکت پاسخگویان در سطوح مختلف مشارکتی

میزان شرکت در سطوح مشارکتی	خیلی کم		کم		متوسط		زیاد		خیلی زیاد	
	درصد	فراوانی	درصد	فراوانی	درصد	فراوانی	درصد	فراوانی	درصد	فراوانی
آگاهی	۴	۲/۸	۸	۵/۶	۳۷	۲۶/۱	۵۲	۳۶/۶	۴۱	۲۸/۹
برنامه‌ریزی و تصمیم‌گیری	۷	۴/۹	۴۸	۳۳/۸	۱۵	۳۵/۹	۱۷	۱۲	۱۹	۱۳/۴
اجرا	۹۸	۶۹	۳۱	۲۱/۸	۷	۴/۹	۴	۲/۸	۲	۱/۴
رضایت و ارزشیابی	۳	۲/۱	۲۳	۱۶/۲	۲۹	۲۰/۴	۴۳	۳۰/۳	۴۴	۳۱

منبع: یافته‌های پژوهش

مشارکت در سطح برنامه‌ریزی و تصمیم‌گیری در مورد طرح‌های عمرانی با هدف تأثیرگذاری و داشتن سهمی در برنامه‌ریزی این طرح‌ها (جدول ۹)، بیانگر آن است که ۴/۹ درصد آنان در زمینه یاد شده مشارکت چندانی نداشته و ۳۵/۹ درصد مشارکت متوسط داشته‌اند. انحراف معیار مشارکت در سطح برنامه‌ریزی و تصمیم‌گیری در مورد طرح‌های عمرانی برابر با ۱/۰۹ است.

مشارکت در سطح اجرا، از طریق کمک مالی، کمک‌های خدماتی و تأمین نیروی انسانی مورد نیاز (جدول ۹) نشان می‌دهد که ۶۹ درصد پاسخگویان مشارکت چندانی نداشته و ۱/۴ درصد افراد به میزان خیلی زیاد مشارکت داشته‌اند. به طور کلی مشارکت ۹۰/۸ درصد از پاسخگویان به میزان کم و خیلی کم بوده است که

حکایت از کاهش مشارکت افراد در این سطح دارد. انحراف معیار مشارکت در سطح اجرای طرح‌های عمرانی ۰/۸۳ است.

مشارکت افراد در سطح رضایت و ارزشیابی (که حاکی از احساس رضایت و خشنودی افراد از طرح‌های عمرانی و مفید بودن و تأثیرگذاری مثبت آن طرح‌ها بر زندگی افراد است) نشان می‌دهد که ۲/۱ درصد به میزان خیلی کم و ۳۱ درصد به میزان خیلی زیاد از طرح‌های عمرانی انجام شده رضایت داشته و این طرح‌ها را مفید دانسته‌اند. انحراف معیار در این سطح ۱/۱۳ است (جدول ۹).

مشارکت

از جمع‌بندی و هم‌ارز کردن گویه‌های مربوط به سطوح چهارگانه مشارکت در طرح‌های عمرانی یاد شده، مشارکت کل به دست‌آمده است (جدول ۱۰). بر این اساس ۳/۵ درصد افراد (حداقل فراوانی) مشارکت خیلی کم، ۳۲/۴ درصد مشارکت کم، ۳۸ درصد مشارکت متوسط، ۱۹/۷ درصد مشارکت زیاد و ۶/۳ درصد مشارکت به میزان خیلی زیاد در طرح‌های عمرانی انجام شده داشته‌اند و انحراف معیار آن برابر با ۰/۹۶ است.

جدول ۱۰ - توزیع فراوانی مشارکت پاسخگویان در طرح‌های عمرانی انجام‌شده

مشارکت	فراوانی	درصد	درصد تجمعی
خیلی کم	۵	۳/۵	۳/۵
کم	۴۶	۳۲/۴	۳۵/۹
متوسط	۵۴	۳۸	۷۳/۹
زیاد	۲۸	۱۹/۷	۹۳/۷
خیلی زیاد	۹	۶/۳	۱۰۰

منبع: یافته‌های پژوهش

تحلیل داده‌ها (آمار استنباطی)

در این بخش داده‌های گردآوری شده تحلیل و روابط بین متغیرهای مستقل با متغیر وابسته بررسی می‌شود و پس از آن، نتایج حاصل از پژوهش در مورد مشارکت در طرح‌های عمرانی تجزیه و تحلیل می‌گردد. بدین منظور از ضرایب همبستگی، معادله خط رگرسیون و تحلیل مسیر، استفاده می‌شود.

تحلیل همبستگی

در این پژوهش برای بررسی ارتباط بین متغیر وابسته مشارکت در طرح‌های عمرانی روستایی با مقیاس ترتیبی و متغیر مستقل با مقیاس اسمی از کای اسکوئر، و متغیرهای مستقل با مقیاس ترتیبی، نسبتی و فاصله‌ای از همبستگی اسپیرمن استفاده شده که در جدول ۱۱ مشاهده می‌گردد.

همان‌طور که در جدول یاد شده، مشاهده می‌شود، ارتباط بین متغیرهای مستقل و متغیر وابسته، حاکی از آن است که از تعداد ۱۷ متغیر مستقل، ۱۴ متغیر آن دارای ارتباط معنی‌دار و ۳ متغیر دیگر فاقد ارتباط و همبستگی با مشارکت در طرح‌های عمرانی است.

جدول ۱۱- تحلیل همبستگی متغیرهای مستقل با متغیر وابسته مشارکت در طرح‌های عمرانی روستایی

ردیف	نام متغیر	مقیاس	نوع ضریب همبستگی	سطح اطمینان (Sig)	ضریب همبستگی (r)
۱	سن	فاصله ای	اسپیرمن	۰/۰۶ ^{ns}	۰/۱۵
۲	تحصیلات	فاصله ای	اسپیرمن	۰/۰۹ ^{ns}	۰/۰۰۸
۳	بُعد خانوار	فاصله ای	اسپیرمن	۰/۰۵ ^{ns}	۰/۰۵۷
۴	رضامندی	ترتیبی	اسپیرمن	۰/۰۰	۰/۵۵۹
۵	انسجام اجتماعی	ترتیبی	اسپیرمن	۰/۰۰	۰/۰۶۲
۶	وابستگی به دولت	ترتیبی	اسپیرمن	۰/۰۰	۰/۰۶۱۴
۷	انگیزه پیشرفت	ترتیبی	اسپیرمن	۰/۰۰	۰/۰۵۴
۸	شرکت در انتخابات اخیر	فاصله ای	اسپیرمن	۰/۰۳	۰/۱۸
۹	عضویت در نهادهای اجتماعی	فاصله ای	اسپیرمن	۰/۰۰	۰/۰۴۸
۱۰	مسافرت	فاصله ای	اسپیرمن	۰/۰۰	۰/۰۴۵
۱۱	استفاده از رسانه‌های ارتباط جمعی	فاصله ای	اسپیرمن	۰/۰۰۱	۰/۲۸
۱۲	شغل اصلی	اسمی	کای اسکوئر	۰/۰۰	Chi= ۸۸/۴۱
۱۳	مالکیت باغ و زمین کشاورزی	فاصله ای	اسپیرمن	۰/۰۰	۰/۵۵
۱۴	درآمد فرش دستباف (قالیافی)	فاصله ای	اسپیرمن	۰/۰۰۲	۰/۲۶
۱۵	درآمد کل	فاصله ای	اسپیرمن	۰/۰۰	۰/۵۲
۱۶	ثروت	فاصله ای	اسپیرمن	۰/۰۰	۰/۵۸
۱۷	پایگاه اجتماعی - اقتصادی	ترتیبی	اسپیرمن	۰/۰۰	۰/۴۷

ns= همبستگی وجود ندارد.

منبع: یافته‌های پژوهش

نتایج تحلیل همبستگی، نشان می‌دهد که بین میزان مشارکت پاسخگویان در طرح‌های عمرانی با متغیرهای رضامندی، انسجام اجتماعی، انگیزه و میل به پیشرفت، شرکت در انتخابات اخیر، عضویت در نهادهای عمومی روستا (شورای اسلامی روستا، شرکت تعاونی روستایی، انجمن‌ها و مؤسسات خیریه، نهادهای انقلابی روستا و اماکن مذهبی آن)، مسافرت، استفاده از رسانه‌های ارتباط جمعی، نوع شغل، میزان مالکیت باغ‌ها و زمین کشاورزی، درآمد قالیبافی، درآمد کل، ثروت و پایگاه اجتماعی - اقتصادی، ارتباط مثبت و معنی‌داری وجود دارد؛ ولی ارتباط آن با متغیر وابستگی به دولت به صورت منفی و معنی‌دار است.

تحلیل رگرسیون

در تحلیل رگرسیون از معادله خطی رگرسیون چندگانه (به دلیل دقت بیشتر آن) استفاده شده است. زیرا ویژگی روش مذکور این است که در آغاز با مقایسه تمام متغیرهای مستقل، مهم‌ترین عامل را وارد معادله کرده و آن را به عنوان مهم‌ترین عامل و عاملی که بیشترین قدرت تبیین متغیر وابسته را دارد، در نظر می‌گیرد، این روند همچنان در گام‌های دیگر تکرار می‌شود تا وقتی که هیچ متغیر مستقلی توانایی ورود به معادله خط رگرسیون را نداشته باشد.

نتایج حاصل از رگرسیون در جدول ۱۲، مشاهده می‌شود و در ذیل جدول، مراحل آن ذکر می‌گردد.

جدول ۱۲- متغیرهای وارد شده در رگرسیون چندگانه و ویژگی‌های آنها

گام	متغیر مستقل	R	R ^۲	F	B	Beta	T	Sig T
اول	X _{۸۰}	۰/۶۷۷	۰/۴۵۹	۱۱۸/۵۷	۰/۸۱۶	۰/۶۷۷	۱۰/۸۹	۰/۰۰۰
دوم	X _{۸۰} -X _{۸۸}	۰/۷۵۲	۰/۵۶۶	۹۰/۴۷	۰/۰۳۴	۰/۴۰۴	۵/۸۵	۰/۰۰۰
سوم	X _{۸۰} -X _{۸۸} -X _{۸۴}	۰/۷۶۹	۰/۵۹۱	۶۶/۴۲	۱/۱۹۴	۰/۱۷۹	۲/۹۲	۰/۰۰۰
چهارم	X _{۸۰} -X _{۸۸} -X _{۸۴} -X _{۵۸}	۰/۷۷۶	۰/۶۰۲	۵۱/۹۰	۰/۷۸۱	۰/۱۷۱	۲/۰۰۱	۰/۰۰۰

منبع: یافته‌های پژوهش

گام اول: در این مرحله، متغیر انسجام اجتماعی (X_{۸۰}) وارد معادله شد. در این گام، ضریب همبستگی چندگانه $R=0/68$ و ضریب تعیین $R^2=0/458$ است. بنابراین، متغیر انسجام اجتماعی، بیش از ۴۵ درصد تغییرات مشارکت در طرح‌های عمرانی را تبیین می‌کند.

گام دوم: متغیر ثروت (X_{۸۸}) وارد معادله شد که ضریب همبستگی چندگانه $R=0/752$ و ضریب تعیین $R^2=0/566$ است. بنابراین، می‌توان گفت ثروت و انسجام اجتماعی، بیش از ۵۶ درصد تغییرات مشارکت در طرح‌های عمرانی را تبیین می‌کند.

گام سوم: در این مرحله متغیر عضویت فعال در نهادهای اجتماعی (X_{۸۴}) وارد معادله شد. در این گام، ضریب همبستگی چندگانه $R=0/77$ و ضریب تعیین $R^2=0/59$ است. بدین منظور، متغیر عضویت فعال در نهادهای اجتماعی، ثروت و انسجام اجتماعی، بیش از ۵۹ درصد تغییرات مشارکت در طرح‌های عمرانی را توجیه می‌کند.

گام چهارم: در مرحله آخر، متغیر میزان مالکیت باغ‌ها و زمین کشاورزی (X_{۵۸}) وارد معادله شد. در این گام، ضریب همبستگی چندگانه $R=0/78$ و ضریب تعیین $R^2=0/602$ است. بنابراین، چهار متغیر انسجام اجتماعی، ثروت، عضویت فعال در

نهادهای اجتماعی روستا و میزان مالکیت باغ‌ها و زمین کشاورزی، بیش از ۶۰ درصد تغییرات مشارکت در طرح‌های عمرانی را تبیین می‌کند.

باتوجه به معادله خط رگرسیون که به صورت $Y = b_0 + b_1x_1 + b_2x_2 + \dots + b_nx_n$ است، این معادله در این پژوهش به صورت زیر است:

$$Y = 2/398 + 0/422x_{80} + 0/023x_{88} + 1/226x_{84} + 0/781x_{58}$$

تحلیل مسیر

تحلیل مسیر بیانگر ارزش Beta، نوع و میزان تأثیر متغیرهای مستقل بر متغیر وابسته است^(۲۸) که در این پژوهش Beta نوع و میزان تأثیر متغیرهای مستقل بر مشارکت بررسی شده است. این متغیرها و نوع آثار آنها عبارت‌اند از: دو متغیر «عامل» مالکیت باغ‌ها و زمین کشاورزی و میزان ثروت (اثر مستقیم)، دو متغیر انسجام اجتماعی و میزان عضویت در نهادهای عمومی روستا (اثر مستقیم و غیر مستقیم)، هفت متغیر میزان رضامندی، وابستگی به دولت، انگیزه پیشرفت، درآمد کل، میزان مسافرت، استفاده از رسانه‌های ارتباط جمعی و پایگاه اجتماعی - اقتصادی (اثر غیر مستقیم).

نتایج تحلیل مسیر که در جدول ۱۳ مشاهده می‌شود، بدین صورت است:

انسجام اجتماعی: این متغیر، تعیین‌کننده‌ترین عامل اثرگذار بر مشارکت سرپرستان خانوار روستایی در طرح‌های عمرانی است. این عامل با ضریب مسیر ۷۰ درصد ($Beta = 70\%$) به صورت مستقیم و غیر مستقیم از طریق متغیرهای انگیزه پیشرفت، مسافرت، استفاده از رسانه‌های ارتباط جمعی، ثروت، عضویت در نهادهای عمومی روستا، بر میزان مشارکت در طرح‌های عمرانی تأثیرگذار است.

رضامندی به‌عنوان دومین عامل اثرگذار با ضریب مسیر ۴۸ درصد ($Beta = 48\%$) به صورت غیرمستقیم دارای تأثیر است.

ثروت با ۴۰ درصد (اثر غیرمستقیم)، انگیزه پیشرفت با ۳۵ درصد (اثر غیرمستقیم)، **پایگاه اجتماعی - اقتصادی** با ۳۳ درصد (اثر غیر مستقیم)، **میزان مسافرت** با ۲۹ درصد (اثر غیر مستقیم)، **عضویت در نهادهای عمومی روستا** با ۲۵ درصد (اثر

مستقیم و غیر مستقیم)، درآمد کل با ۲۱ درصد (اثر غیر مستقیم)، مالکیت باغ‌ها و زمین کشاورزی با ۱۷ درصد (اثر مستقیم)، استفاده از رسانه‌های ارتباط جمعی با ۱۲ درصد (اثر غیر مستقیم)، وابستگی به دولت با ۱۲ درصد (اثر غیر مستقیم و معکوس) عواملی هستند که در میزان مشارکت سرپرستان خانوار روستایی در طرح‌های عمرانی (با توجه به میزان *Beta* ها) تأثیر گذار بوده‌اند که در نمودار ۳ مشاهده می‌شود.

جدول ۱۳- تحلیل مسیر متغیرهای اثرگذار (نوع تأثیر، ارزش *Beta*) بر مشارکت روستاییان در طرح‌های عمرانی

ردیف	نام متغیر	علامت اختصاری	نوع تأثیر بر متغیر وابسته			میزان کل تأثیر (ارزش <i>Beta</i>)
			مستقیم	غیر مستقیم	مستقیم و غیرمستقیم	
۱	انسجام اجتماعی	X ۸۰			*	٪۷۰
۲	میزان رضامندی	X ۷۹		*		٪۴۸
۳	ثروت	X ۸۸	*			٪۴۰
۴	انگیزه پیشرفت	X ۸۲		*		٪۳۵
۵	پایگاه اجتماعی - اقتصادی	X ۸۹		*		٪۳۳
۶	مسافرت	X ۸۵		*		٪۲۹
۷	عضویت در نهادهای عمومی روستا	X ۸۴			*	٪۲۵
۸	درآمد کل	X ۸۷		*		٪۲۱
۹	مالکیت باغ‌ها و زمین کشاورزی	X ۵۸	*			٪۱۷
۱۰	استفاده از رسانه‌های ارتباط جمعی	X ۸۶		*		٪۱۲
۱۱	وابستگی به دولت	X ۸۱		*		-٪۱۲

منبع : یافته‌های پژوهش

نتیجه‌گیری

مشارکت مهم‌ترین هدف توسعه و عمران روستایی است که با تعدادی از متغیرهای اجتماعی- اقتصادی همبستگی دارد^(۲۹) و به طور مستقیم و غیرمستقیم، تحت تأثیر آنهاست و از طریق آمارهای توصیفی، تحلیل همبستگی، تحلیل رگرسیون و تحلیل مسیر، می‌توان بدان دست یافت.

۱- شاخص مشارکت از جمع‌بندی و هم‌ارز کردن گویه‌های مربوط به سطوح چهارگانه، به دست آمده است. این سطوح عبارت‌اند از: الف - آگاهی (میزان آگاهی از طرح‌های عمرانی مورد نظر)، ب - برنامه‌ریزی و تصمیم‌گیری (میزان شرکت در جلسات مربوط به طرح‌ها و اظهار نظر در مورد آنها)، ج - اجرا (کمک مالی، کمک به صورت نیروی انسانی و...) (۳۰)، د - رضایت و ارزشیابی (رضایت از انجام امور و نتیجه آن با توجه به اهداف فرد و مفید بودن آن طرح برای عامه مردم). این متغیر به عنوان متغیر وابسته پژوهش، محسوب می‌شود.

۲- شاخص رضامندی از ترکیب رضایت افراد از بخش‌های مختلف زندگی افراد (رضایت از محیط زندگی، روستا، رضایت از همسر و فرزندان، رضایت از روستاییان، فامیل و آشنایان، رضایت از عملکرد شورای اسلامی روستا و رضایت از وضعیت شغلی) به وجود آمده است، نتایج توصیفی از رضامندی سرپرستان خانوار روستایی، حکایت از بالابودن سطح رضایت افراد از وضعیت موجود دارد. نتایج همبستگی بیانگر وجود ارتباط مثبت و معنی‌دار بین رضامندی و مشارکت است و نتایج حاصل از تحلیل مسیر، حکایت از اثرگذاری غیر مستقیم ۴۸ درصدی رضامندی بر مشارکت سرپرستان خانوار روستایی در طرح‌های عمرانی است.

۳- انسجام اجتماعی، احساس همدلی و نشانه‌ای از پیوندهای خویشاوندی و انسانی است. نتایج این پژوهش، بیانگر انسجام اجتماعی مطلوب در بین اکثر روستاییان و همچنین ارتباط مثبت و معنی‌دار بین انسجام اجتماعی سرپرستان خانوار روستایی و مشارکت آنان است. وجود این انسجام و ارتباط، مهم‌ترین عامل در تبیین میزان مشارکت افراد با بیش از ۴۵ درصد قدرت تبیین و اثرگذاری مستقیم و غیرمستقیم

با $(Beta = ۰.۷۰)$ بر مشارکت (بیشترین اثر) است که این امر به معنای وجود جامعه‌ای است که در آن، همبستگی مکانیکی وجود دارد و روابط دوستانه، صمیمی، اعتماد متقابل و جو مردم سالار حاکم است.

۴- در وابستگی سرپرستان خانوار روستایی به دولت، نتایج توصیفی، گویای آن است که بیش از ۳۸ درصد پاسخگویان در حد زیاد و خیلی زیاد، به دولت احساس وابستگی دارند و این متغیر با مشارکت در طرح‌های عمرانی، ارتباط منفی و معنی‌داری دارد. نتایج حاصل از دیاگرام تحلیل مسیر، بیانگر اثر غیر مستقیم $(Beta = -۰.۲۱)$ و به عنوان حداقل میزان تأثیر بر مشارکت افراد در طرح‌های عمرانی (در مقایسه با دیگر عوامل) است. وجود و اثر معکوس، شاید بر اثر برنامه‌ریزی متمرکز و پدر سالاری دولتی نظام مدیریتی کشور در سال‌های گذشته، به خصوص نظام مدیریتی قبل از انقلاب و قبول و پذیرش، یا به نوعی نهادینه شدن این مسئله در اذهان روستاییان و عدم اعتماد به نفس آنان باشد.

۵- نتایج توصیفی انگیزه پیشرفت، به بالابودن سطح انگیزه افراد (بیش از ۳۸ درصد آنان دارای انگیزه پیشرفت قوی هستند) اشاره دارد و دارای ارتباط مثبت و معنی‌دار با متغیر وابسته است. در تحلیل مسیر، این متغیر به صورت غیر مستقیم، ۳۵ درصد در میزان مشارکت تأثیر داشته است و این تأثیر، از طریق متغیرهای میزان رضامندی، انسجام اجتماعی، میزان مسافرت، انگیزه پیشرفت، استفاده از رسانه‌های ارتباط جمعی، عضویت در نهادهای عمومی روستا و میزان ثروت، بر متغیر وابسته صورت گرفته است.

۶- شرکت افراد در انتخابات ریاست جمهوری سال ۱۳۷۶، انتخابات شورای اسلامی سال ۱۳۷۷ و انتخابات مجلس شورای اسلامی سال ۱۳۷۸ از طریق شاخصی به نام رأی دادن، مورد پژوهش قرار گرفت که نشان‌دهنده شرکت فوق‌العاده و بسیار زیاد (۸۹ درصد) پاسخگویان در انتخابات یاد شده است. نتایج همبستگی، به وجود ارتباط مثبت و معنی‌دار بین متغیر یاد شده و مشارکت در طرح‌های عمرانی اشاره دارد. وجود همبستگی و ارتباط بین متغیر وابسته و شرکت افراد در انتخابات یاد

شده، شاید با ساخت سنتی جامعه مورد مطالعه و به احساس وظیفه شرعی پاسخگویان در این زمینه، ارتباط داشته باشد.

۷- عضویت سرپرستان خانوار روستایی در نهادهای عمومی روستا در این پژوهش شامل عضویت در شورای اسلامی روستا، عضویت در شرکت تعاونی، عضویت و فعالیت در اماکن مذهبی و مؤسسات خیریه و انجمن‌ها و نهادهای انقلابی واقع در روستاست. نتایج توصیفی، بیانگر عضویت نسبتاً زیاد افراد در این نهادهاست؛ به طوری که بیش از ۶۱ درصد افراد در اکثر نهادهای عمومی روستا عضویت دارند. همچنین یافته‌های پژوهش، بیانگر ارتباط مثبت و معنی‌دار این متغیر با مشارکت پاسخگویان در طرح‌های عمرانی روستایی است. این متغیر به عنوان سومین گام، وارد معادله رگرسیون گردید که همراه با دو متغیر وارد شده در گام‌های قبلی (انسجام اجتماعی و میزان ثروت) ۵۹ درصد تغییرات مربوط به مشارکت را تبیین می‌کنند. نتایج تحلیل مسیر نیز مبین اثر مستقیم و غیر مستقیم با ارزش $Beta$ به میزان ۲۵ درصد است. این امر شاید با ساخت سنتی جامعه، وجود حس تعاون و همیاری افراد با یکدیگر و همچنین با اعتقادات مذهبی در جامعه مورد مطالعه (به‌خصوص در عضویت نهادهای مذهبی و مؤسسات خیریه) دارای ارتباط و تحت تأثیر متغیر یاد شده باشد.

۸- مسافرت و رفت و آمد افراد به خارج از روستا و برقراری ارتباط با افراد خارج از روستا و فراهم کردن فرصت برای کسب اطلاعات و آگاهی بیشتر، که از جمله مشخصه‌های جهان‌شهری بودن و عاملی مؤثر در افزایش میزان مشارکت افراد است در این پژوهش مورد بررسی قرار گرفت. این پژوهش به ارتباط مثبت و معنی‌دار بین میزان مسافرت افراد و مشارکت آنان در طرح‌های عمرانی پی برده است. بدین ترتیب، با افزایش مسافرت افراد، مشارکت آنان نیز افزایش می‌یابد. نتایج حاصل از رگرسیون حاکی از عدم توانایی تبیین متغیر یاد شده در مشارکت افراد است و نتایج تحلیل مسیر، اثر ۲۹ درصدی را به صورت غیر مستقیم بر مشارکت بیان می‌کند.

۹- وسایل ارتباط جمعی، یکی از مؤلفه‌های مهم در افزایش مشارکت افراد است. یافته‌های پژوهش در مورد استفاده از وسایل ارتباط جمعی، به استفاده بسیار زیاد از رادیو در مقایسه با دیگر رسانه‌ها و استفاده خیلی کم از رسانه‌های مکتوب در مقایسه با دیگر رسانه‌ها اشاره دارد. این پژوهش به وجود ارتباط مثبت و معنی‌دار بین متغیر استفاده از رسانه‌های ارتباط جمعی (که از ترکیب و هم‌ارزی کردن میزان استفاده از رسانه‌های متعدد ارتباط جمعی، به دست آمده است) و مشارکت پاسخگویان در طرح‌های عمرانی پی برده است. نتایج تحلیل مسیر، تأثیر ۱۲ درصدی بر متغیر وابسته را نشان می‌دهد.

۱۰- شغل یکی از متغیرهایی است که معمولاً در جوامع روستایی، تنوع کمی دارد. یافته‌های توصیفی نشان می‌دهد که شغل زراعت و باغداری بیشترین فراوانی شغلی پاسخگویان را شامل می‌شود. نتایج حاصل از همبستگی حاکی از وجود ارتباط بین نوع شغل سرپرستان خانوار روستایی و مشارکت آنان در طرح‌های عمرانی می‌باشد و مقدار کای اسکور برابر با ۸۸/۴۱ است. بنابراین، افراد کشاورز و باغدار در مقایسه با دارندگان دیگر مشاغل، مشارکت بیشتری در طرح‌های عمرانی داشته‌اند یعنی بین زارعان و باغداران با میزان مشارکت آنان، ارتباط مثبت و معنی‌دار وجود دارد.

۱۱- در بررسی متغیر مالکیت باغ‌ها و زمین زراعی، ۵۵/۶ درصد پاسخگویان فاقد زمین زراعی و باغ هستند و میانگین مالکیت افراد در باغ‌ها و زمین زراعی ۹۴/۰ هکتار است. بین این متغیر و متغیر وابسته، ارتباطی مثبت و معنی‌دار وجود دارد و نتایج حاصل از رگرسیون به قابلیت تبیین این متغیر - چهارمین و آخرین متغیر وارد شده در معادله رگرسیون - در میزان مشارکت سرپرستان خانوار روستایی پی برده است که همراه با سه متغیر انسجام اجتماعی، ثروت، عضویت در نهادهای عمومی روستا، بیش از ۶۰ درصد تغییرات میزان مشارکت را توجیه می‌کند. این متغیر نیز در تحلیل مسیر به صورت مستقیم با ضریب مسیر ۱۷ درصد بر میزان مشارکت افراد تأثیرگذار است.

۱۲- قالیبافی یکی از منابع مکمل درآمدی سرپرستان خانوار روستایی است. درآمد حاصل از قالیبافی در سال گذشته با در نظر گرفتن زمانی که صرف بافتن قالی می‌شود در سطح پایینی قرار داشته و میانگین درآمد ناخالص قالیبافی در سال گذشته ۱/۷۱ میلیون ریال بوده است. بین درآمد قالیبافی و مشارکت در طرح‌های عمرانی ارتباط مثبت و معنی‌دار وجود دارد.

۱۳- درآمد کل سرپرستان خانوار روستایی که در برگیرنده کلیه در آمد ناخالص سرپرستان خانوار و افراد شاغل در خانوار است در جامعه مورد مطالعه پایین است به طوری که بیش از ۷۱ درصد آنان درآمد کمتر از ۲ میلیون ریال در سال گذشته داشتند و میانگین درآمدشان ۱۷/۵ میلیون ریال بوده است. این متغیر با مشارکت افراد در طرح‌های عمرانی، ارتباطی مثبت و معنی‌دار دارد و در تحلیل مسیر به طور غیر مستقیم با ۲۱ درصد بر میزان مشارکت افراد تأثیرگذار است.

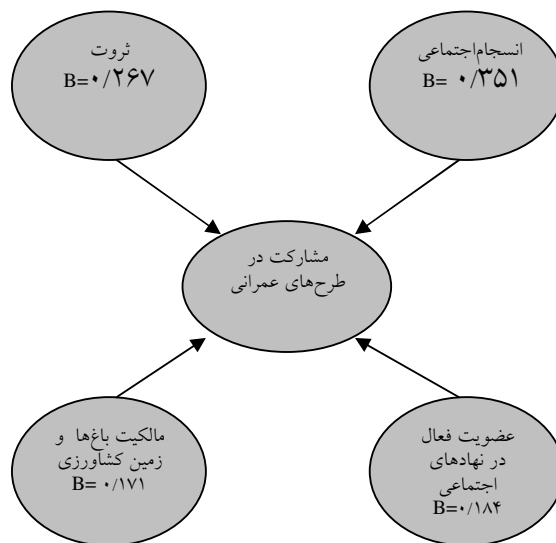
۱۴- ثروت سرپرستان خانوار روستایی در جامعه مورد مطالعه نیز بررسی شد. میانگین ثروت افراد در این جامعه، ۸۹/۹۵ میلیون ریال بود. این متغیر با متغیر وابسته مشارکت در طرح‌های عمرانی ارتباط مثبت و معنی‌داری دارد. نتایج حاصل از رگرسیون چندگانه، بیانگر آن است که متغیر همراه با متغیر وارد شده در گام اول (انسجام اجتماعی) ۵۶/۶ درصد تغییرات متغیر وابسته را تبیین می‌کنند و نتایج تحلیل مسیر، بیانگر تأثیر مستقیم ۴۰ درصدی میزان ثروت در متغیر وابسته است.

۱۵- پایگاه اجتماعی- اقتصادی، شاخصی تلفیقی (از میزان درآمد، سطح تحصیلات، منزلت شغلی و ثروت) است. نتایج حاصل از پژوهش، به وجود همبستگی و ارتباط مستقیم و معنی‌دار بین متغیر پایگاه اجتماعی- اقتصادی و میزان مشارکت افراد در طرح‌های عمرانی اشاره دارد. نتایج تحلیل مسیر، بیانگر تأثیرگذاری غیر مستقیم متغیر فوق با ارزش $Beta$ برابر با ۳۳ درصد است.

به طور خلاصه نتایج حاصل از رگرسیون بدین صورت است که از تعداد ۱۴ متغیر مستقل، چهار متغیر در چهار گام، وارد معادله رگرسیون شد. مهم‌ترین عاملی که در گام اول، وارد معادله شد انسجام اجتماعی بود که ۴۵/۸ درصد تغییرات مشارکت را

تیین می‌کرد. درگام دوم، ثروت بود که با متغیر وارد شده در گام اول، ۵۶/۶ درصد تغییرات را توجیه می‌کرد. درگام سوم، عضویت در نهادهای اجتماعی روستا بود که همراه با دو گام قبلی، ۵۹ درصد تغییرات مشارکت را توجیه می‌کرد. در گام آخر، میزان مالکیت باغ‌ها و زمین کشاورزی، به علاوه سه عامل قبلی، ۲/۶ درصد تغییرات مشارکت را تبیین می‌کرد. به طور کلی، بیش از ۶۰ درصد عوامل اجتماعی - اقتصادی در قالب همین چهار عامل انسجام اجتماعی، ثروت، عضویت فعال در نهادهای عمومی روستا و میزان مالکیت باغ‌ها و زمین کشاورزی، جای می‌گیرند (نمودار ۲).

نمودار ۲- عوامل اجتماعی - اقتصادی مؤثر بر میزان مشارکت در طرح‌های عمرانی

منبع: یافته‌های پژوهش

به طور خلاصه، تحلیل مسیر نمودار ۲ آثار مستقیم و غیرمستقیم بین متغیرها را نشان می‌دهد. تحلیل مسیر، بیانگر آثار مستقیم و غیرمستقیم متغیرهای مستقل بر متغیر وابسته است. تحلیل مسیر، یکی از روش‌های آماری است که در این مطالعه استفاده شده است.

پیشنهادها

- با توجه به یافته‌ها و نتایج پژوهش، برای مشارکت بیشتر و مطلوب‌تر روستاییان در طرح‌های عمرانی، موارد ذیل را پیشنهاد می‌کنیم:
- تفویض اختیار و تسهیم قدرت دولت به رهبران محلی و روستاییان، با هدف تمرکززدایی امور مربوطه.
- توجه خاص به حفظ و ثبات انسجام اجتماعی با مشارکت مردم، دولت و رهبران محلی، از طریق ارزش دادن به تشکل‌های غیردولتی و شوراهای.
- تقویت کتابخانه‌های عمومی روستایی و امکان مطالعه رایگان روزنامه‌ها، مجلات و کتاب‌ها.
- تهیه و پخش برنامه‌هایی با در نظر گرفتن ویژگی‌های روستا و روستایی به منظور ارتقای سطح آگاهی روستاییان در زمینه مشارکت.
- استفاده از نهاده‌های اولیه مرغوب و مطلوب، توجه به آرا و توصیه‌های کارشناسان مربوطه و تشکیل شرکت‌های تعاونی چند منظوره فرش دستباف (این شرکت‌های تعاونی را خانوارهای روستایی بافنده فرش دستباف، تأسیس می‌کنند).
- ایجاد مشاغل جانبی و فصلی برای کشاورزان، ایجاد مشاغل و فعالیت‌های کاربر و استفاده از فناوری‌های جدید (با در نظر گرفتن اوضاع و شرایط) در واحدهای صنعتی و کشاورزی و جلب توجه کشاورزان به توصیه‌های کارشناسان.

یادداشت‌ها

1. awareness
2. planning
3. decision making
4. implementation
5. evaluation
- 6- ازکیا، ۱۳۷۷
7. Max Weber
- 8- ریتزر، ۱۳۷۴
9. George Homans
- 10- توسلی، ۱۳۷۶
11. Evort Rogers
- 12- محسنی تبریزی، ۱۳۷۱
13. Emile Durkheim
- 14- توسلی، ۱۳۷۶
15. Robert Dahl
- 16- محسنی تبریزی، ۱۳۷۷
17. Martin Lipset
- 18- محسنی تبریزی، ۱۳۷۷
19. Daniel Lerner
20. Myron Weiner
21. Social Economic Status (SES)
- 22- مرکز آمار ایران، ۱۳۷۵
23. methodology
24. applied study
25. filed study
26. correlational research
- 27- سرمد و همکاران، ۱۳۷۶
- 28- منصور فر، ۱۳۷۶

۲۹- کلاتری، ۱۳۷۴

۳۰- عبدالحی، ۱۳۷۳؛ Oakley, 1991

منابع

- ازکیا، مصطفی (۱۳۷۷)، *جامعه‌شناسی توسعه*. تهران: کلمه.
- پوربهبی، علی (۱۳۶۶)، *مشارکت مردمی، شیوه و تحقق آن در امور کشور*. بوشهر: سازمان برنامه و بودجه استان بوشهر.
- توسلی، غلامعباس (۱۳۷۶)، *نظریه‌های جامعه‌شناسی*. تهران: سمت.
- ریتزر، جورج (۱۳۷۴)، *نظریه‌های جامعه‌شناسی در دوران معاصر*. ترجمه محسن ثلاثی، تهران: انتشارات علمی.
- سرمد و همکاران (۱۳۷۶)، *روش‌های تحقیق در علوم رفتاری*. تهران: آگاه.
- شکوری، علی (۱۳۷۸)، "پژوهش در توسعه و مشارکت در روستاهای آذربایجان شرقی". *ماهنامه پژوهش‌های جغرافیایی*. ش ۳۷.
- عبدالحی، حسنت (۱۳۷۳)، "توسعه روستایی همه جانبه، مروری بر موضوعات اصلی". ترجمه علیرضا کاشانی، *فصلنامه روستا و توسعه*. س ۷، ش ۱، تابستان ۱۳۷۳.
- عفتی، محمد (۱۳۷۱)، *بررسی عوامل مؤثر بر مشارکت روستاییان در طرح‌های توسعه روستایی*. پایان‌نامه کارشناسی ارشد، تهران: دانشگاه علامه طباطبایی.
- علوی تبار، علیرضا (۱۳۷۸)، *بررسی الگوی مشارکت شهروندان در اداره امور شهرها*. تهران: سازمان شهرداری‌های کشور.
- قاسمی، محمدعلی (۱۳۸۰)، *بررسی عوامل اجتماعی - اقتصادی مؤثر بر میزان مشارکت روستاییان در طرح‌های عمرانی بخش مرکزی شهرستان کاشان*. پایان‌نامه کارشناسی ارشد، تهران: دانشگاه تهران، دانشکده کشاورزی.
- کلاتری، خلیل (۱۳۷۴)، "مشارکت: استراتژی جدید در توسعه". *ماهنامه اطلاعات سیاسی - اقتصادی*. ش ۱۷۸-۱۷۹.
- کوثری، مسعود (۱۳۷۴)، *بررسی تأثیر انسجام اجتماعی بر میزان مشارکت روستاییان در فعالیت‌های عمرانی*. پایان‌نامه کارشناسی ارشد، تهران: دانشگاه تربیت مدرس.
- محسنیان‌راد، مهدی (۱۳۷۴)، *ارتباط جمعی و توسعه روستایی*. تهران: معاونت ترویج و مشارکت مردمی وزارت جهاد سازندگی.

محسنی تبریزی، علیرضا (۱۳۷۱)، پروژۀ بررسی زمینه‌های مشارکتی روستاییان و ارتباط آن با ترویج کشاورزی. تهران: معاونت ترویج و مشارکت مردمی وزارت جهاد سازندگی.

_____ (۱۳۷۷)، طرح بررسی راه‌های جلب مشارکت مردمی در توسعه پایدار کشاورزی. تهران: معاونت ترویج و مشارکت مردمی وزارت جهاد سازندگی.

محمودیان، حسین (۱۳۷۱)، بررسی میزان و علل مشارکت روستاییان در طرح‌های عمرانی. تهران: معاونت ترویج و مشارکت مردمی وزارت جهاد سازندگی.

مرکز آمار ایران (۱۳۷۵)، سرشماری عمومی نفوس و مسکن - شهرستان کاشان. تهران: مرکز آمار ایران.

منصورفر، کریم (۱۳۷۶)، روش‌های آماری. تهران: دانشگاه تهران.

Oakley, Peter (1991), *Project with People*. Geneva: International Labour Office.